

Рішення щодо присудження наукового ступеня доктора наук

Спеціалізована вчена рада з присудження наукового ступеня доктора наук Д 41.053.03 Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» Міністерства освіти і науки України, м. Одеса, прийняла рішення щодо присудження наукового ступеня доктора психологічних наук Хайруліну Олегу Михайловичу на підставі прилюдного захисту дисертації «Ігрове моделювання життєдіяльності суб'єкта в умовах невизначеності» у вигляді рукопису за спеціальністю 19.00.01 – загальна психологія, історія психології
«22» листопада 2025 р., протокол № 6

Хайрулін Олег Михайлович 1967 року народження, громадянин України освіта вища: закінчив у 2001 році Військовий гуманітарний інститут Національної академії оборони України, за спеціальністю «Військове навчання і виховання, педагог»

Кандидат психологічних наук з 2013 р. Доцент кафедри внутрішніх комунікацій з 2025 р.

Працює доцентом кафедри військової психології інституту стратегічних комунікацій Національного університету оборони України, м. Київ, з 2018 р. до теперішнього часу.

Докторська дисертація виконана у Західноукраїнському національному університеті Міністерства освіти і науки України, м. Тернопіль.
Рекомендовано до захисту 11 вересня 2025 року.

Здобувач має 46 наукових праць за темою дисертації, з них 6 монографій (1 одноосібна), 21 стаття у наукових фахових виданнях України, 2 статті у журналі, що індексується у міжнародній наукометричній базі Web of Science, 2 статті у журналі, що індексується у міжнародній наукометричній базі Index Scopus, 15 – апробаційного характеру.

Офіційні опоненти:

Панок Віталій Григорович, доктор психологічних наук за спеціальністю 19.00.01 – загальна психологія, історія психології, професор, дійсний член НАПН України, директор Українського науково-методичного центру практичної психології і соціальної роботи НАПН України дав позитивний відгук із зауваженнями:

1. Текст двох перших розділів дисертації беззаперечно свідчить про наукову ерудицію її автора щодо наукових дисциплін та підходів, які розглядають проблематику явищ гри. Наведені розділи містять докладну інформацію про філософські, психологічні, герменевтичні, лінгвістичні, педагогічні й математичні теорії та концепти, проблемні питання та результати, що виносяться на захист. Водночас цього теоретико-аналітичного матеріалу надмірно забагато, він викладений надто розлого й деталізовано, що дещо виходить за тематичні рамки дослідження. Хоча, з іншого боку, можна було би в обраному автором дискурсі ігрових явищ розкрити психологічну сутність, скажімо, педагогічних тематизмів саме моделювання.

2. Додаткового роз'яснення або уточнення потребує питання: “За яких умов екзистенційна вчинкова гра перетворюється на ігроїд, тобто на свою вироджену форму?” Тому хотілося б почути уконкретнену відповідь.

3. У роботі надається достатньо глибоке і детальне аргументування системи критеріїв умотивованих задоволень особи як універсально індивідуального афективно-мотиваційного кластеру актуальної ситуації життєдіяльності. Водночас таке аргументування істотно виграло б, якби ці критерії були погоджені й послідовно розкриті на запропонованому наборі системотвірних факторів актуальної ситуації суб'єктного повсякдення.

4. На нашу думку, було би корисним більш обґрунтовано розкрити переваги й доцільність обрання онтологічного моделювання як альтернативного засобу верифікації отриманих результатів дослідження порівняно з класичною натуралістично-емпіричною методологією. Така позиція автора потребує посилення аргументації відносно правомірності розгляду

онтологічного моделювання як комплексного методу психологічного вивчення складних емпіричних об'єктів, що мають історико-культурну значущість.

5. Змістовний зв'язок мовно-мовленнєвої гри та інших компонентів психологічної сигнатури (онтологічної моделі) теорії ігрового моделювання життєдіяльності суб'єкта в умовах невизначеності у дослідженні варто було би розкрити більш конкретизовано. Хоча темі мовно-мовленнєвої гри присвячено окремий підрозділ 5.3, у якому на основі наведеного типу гри обґрунтовано прагматичну модель виявлення у публікаціях ознак маніпулювання, усе ж таки універсальні тематизми вербальної ігрової дії було би доцільним розкрити, скажімо, у контекстах видів провідної діяльності людини.

Родіна Наталія Володимирівна, доктор психологічних наук за спеціальністю 19.00.01 – загальна психологія, історія психології, професор, завідувач кафедри диференціальної і спеціальної психології Одеського національного університету імені І.І. Мечникова, дала позитивний відгук із зауваженнями:

1. Другий розділ дисертаційного дослідження містить обґрунтування для обрання габітусу суб'єкта як стрижневого концепту ігрового моделювання життєдіяльності суб'єкта в умовах невизначеності. Водночас вважаємо доцільним наведення більш повновагомого аргументування наведеного вибору через порівняння поняття габітусу з поняттями “індивід”, “суб'єкт”, “особистість”, “індивідуальність”.

2. Доцільність наукової інституціоналізації екзистенційної гри дисертантом доведено цілком аргументовано, логічно й переконливо. Разом з тим варто зазначити, що наведені аргументи значно посилили би зразки реалізації закономірностей і потенціалів екзистенційної гри, скажімо, у царині управлінської діяльності.

3. Для переконливого наведення результатів дослідження було би доречним та корисним розкрити системну залежність афективно-мотиваційних та операційно-технічних аспектів ігрового моделювання життєдіяльності

суб'єкта відповідно до п'яти категорійних рівнів/поясів авторської концептуалізації: “конкретне”, “одиничне”, “особливе”, “загальне” та “універсальне”, що складають методологічне підґрунтя дисертаційного пошуку.

4. На нашу думку дослідження суттєво виграло би завдяки наведенню автором даних про досвід використання онтологічного моделювання, як комплексного методу психологічного дослідження складних емпіричних об'єктів, на додаткових прикладах сучасних психологічних розвідок українських науковців.

5. Як представник мілітарної державної системи дисертант у своєму дослідженні надає доцільний та обґрунтований комплекс аргументів на користь того, що воєнна справа є одночасно й традиційним й особливим простором гри. Тому є цікавим, які практичні перспективи саме у воєнній справі, виходячи із уроків російсько-української війни, спроможні мати результати наведеного дослідження?

6. П'ятий розділ дисертації містить розлогі та різноманітні емпіричні приклади експлікації закономірностей ігрового моделювання життєдіяльності суб'єкта у різних за ступенем невизначеності та складності умовах. Водночас дисертант у дослідженні неодноразово посиляється на явище контингентності, як чинник ігрового моделювання. Тому вважаємо слушним наступне запитання: як може виглядати контингентний приклад реалізації засад ігрового моделювання життєдіяльності, який ще не має фактичного емпіричного оприявлення, але з високою вірогідністю є цілком можливим у майбутньому?

Жовтянська Валерія Вікторівна, доктор психологічних наук за спеціальністю 19.00.01 – загальна психологія, історія психології, старший науковий співробітник, завідувач відділу методології психосоціальних і політико-психологічних досліджень Інституту соціальної та політичної психології НАПН України, дала позитивний відгук із зауваженнями:

1. Насамперед, викликає запитання, у який спосіб габітус, як психологічна структура, сформована на основі інтеріоризації представлених в

оточенні суб'єкта норм, настанов, уявлень і моделей поведінки і яка традиціоно розглядається як основа подальшого збереження і відтворення цих норм, уявлень і поведінкових моделей у певній соціальній групі, надалі може виступати як психологічна основа продукування якісно нових моделей життєдіяльності суб'єкта, реалізованих у вчинковій екзистенційній грі?

2. Не можна повністю погодитися з тим, що умови сучасного світу, пов'язані з його плінністю і невизначеністю, або умови світу VUCA за термінологією дисертанта постають завдяки дефіцитарності активності та якості ноезису, як це зазначається на с. 169 дисертації. Адже саме розвиток раціонального мислення дозволив зняти універсальні інтепретативні схеми, притаманні міфу і релігії як панівним формам уявлень традиційного суспільства, що зрештою спричинило зростання понятійної і смислової невизначеності сучасного світу. Водночас, цілком можна погодитися з тим, що саме розвиток активності та якості ноезису (в тому сенсі, як його визначає дисертант) є тим інструментом, який дозволить людині опанувати цю невизначеність та відповідні виклики сьогодення.

3. У тексті дисертації використовується вельми широкий спектр категорій й полідисциплінарних понять сучасної науки, але не завжди подається їх психологічне у змістовлення чи конкретне сутнісне наповнення. Зокрема, є ризик того, що занадто широке тлумачення гри може призвести до розмивання його сутності і утруднень у подальших дослідженнях цього феномена.

4. Відзначаючи високий фаховий рівень володіння дисертантом українською мовою та якісний стиль викладання матеріалу, водночас слід зазначити, що представлений на розгляд текст не позбавлений граматичних помилок.

На докторську дисертацію та реферат надійшли відгуки:

1. Одеського державного університету внутрішніх справ, підписаний доктором психологічних наук, професором Олександром Кобець та завідувачем кафедри психології та педагогіки, кандидатом психологічних наук, доцентом Оленою Бабчук. Відгук позитивний, зауважень немає.

2. Національного університету оборони України, підписаний начальником кафедри військової психології, доктором філософії С.М.Павлушенко та доктором психологічних наук, професором кафедри військової психології В.В. Стасюк. Відгук позитивний, зауважень немає.

3. Тернопільського національного педагогічного університету імені В. Гнатюка, підписаний доктором психологічних наук, професором кафедри психології М.О. Орап. Відгук позитивний, є зауваження: «Воднораз вважаємо за необхідне зауважити, що наукова праця набула б більшої науково-прикладної корисності, якби дисертант більш акцентовано вказав про особливості впливу на габітуальний розвиток суб'єкта рольових моделей референтних, для його соціалізації, осіб (родини, близьких, друзів тощо)».

4. Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, підписаний доктором психологічних наук, професором кафедри психології Олександром Сафіним та головою комісії з реорганізації Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини доктором історичних наук, професором Владиленою Сокирською. Відгук позитивний, зауважень немає.

5. Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського підписаний завідувачкою кафедри психології, філософії та суспільних наук, доктором психологічних наук, професором Оленою Власенко. Відгук позитивний, є зауваження: «Потрібно вказати на певну недостатність емпіричного обґрунтування щодо застосування у авторській науковій моделі критеріїв канонічної психології на зразках наявних, раніше доведених концепцій сучасних українських науковців».

6. Доктора психологічних наук, професора кафедри психології Європейського університету О. А. Бліновим. Відгук позитивний, є зауваження: «Певне зауваження зазначимо, що авторові варто було би додатково пояснити за яких обставин у ситуаціях, що вимагають застосування закономірностей ігрового моделювання життєдіяльності суб'єкта в умовах невизначеності, пріоритетного значення набувають зовнішньосередовищні аспекти наведеного

моделювання й відповідно за яких – його внутрішньосуб'єктні аспекти».

7. Доктора психологічних наук, професора кафедри теоретичної та прикладної психології Національного університету «Львівська політехніка» З.С. Карпенко. Відгук позитивний, є зауваження: «Ознайомлення з рефератом дисертації залишає місце для уточнення деяких робочих концептів і аксіом авторського підходу. Приміром, 1) чи слід розглядати самоспрямованість – цей кінцевий результат розвитку пропріуму, як стверджує О. М. Хайрулін, у тому ж сенсі, що й індивідуацію, за К. Юнгом (с. 15)?; 2) чому мовно-мовленнєва гра як форма репрезентації дійсності в контекстах функціонування метафор та інших мовних форм (с. 11) неодмінно веде до маніпулювання, оскільки це «завжди важливий інформаційно-інструментальний засіб конкурентної взаємодії в умовах сучасної масової комунікації й постіндустріального (інформаційного) суспільства» (с. 25), адже метафора може бути (і найчастіше є) сигніфікатом автентичного враження, переживання, уявлення?; 3) чому місце диспозицій в контексті ігрового моделювання визначається серед факторів внутрішньосуб'єктного (афективно-мотиваційного) спектру (с. 27), а вже на с. 31 йдеться про те, що зовнішній діяльнісний вимір представлений диспозиційним концептом, ментальним образом-акцептором? тощо. В авторефераті зустрічаємо технічні помилки, які іноді заважають правильному сприйманню змісту. Так, на с. 20 лабораторно-експериментальний метод протиставляєтьсяекспериментальній (?!) верифікації психологічних знань і т. д. Йдеться, мабуть, про експірієнтальну верифікацію. Загалом, висновки варто було б подати компактніше, більш стисло».

8. Доктора психологічних наук, професора, завідувача кафедри психології Державного торговельно-економічного університету Сергія Миронець. Відгук позитивний, є зауваження: «Робота тільки б виграла, якби автор в обґрунтуванні актуальності теми вказав її взаємозв'язок з пріоритетними державними програмами та стратегіями розвитку психологічної науки».

9. Доктора психологічних наук, професора кафедри загальної психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка О.В. Савченко.

Відгук позитивний, є зауваження: «Водночас на нашу думку було би корисним розкрити зв'язок ігрового моделювання життєдіяльності людини з типами поведінки у конфліктних ситуаціях».

10. Доктора психологічних наук, професора кафедри психології Вінницького торговельно-економічного інституту Державного торговельно-економічного університету В.І. Алещенко. Відгук позитивний, зауважень немає.

У дискусії взяли участь члени спеціалізованої вченої ради:

Саннікова О.П. - доктор психологічних наук, професор, 19.00.01

Оцінка позитивна, зауважень немає.

Симоненко С.М. - доктор психологічних наук, професор, 19.00.01

Оцінка позитивна, є побажання щодо продовження методологічного напрямку.

Ситнік С.В. - доктор психологічних наук, професор, 19.00.01

Оцінка позитивна, зауважень немає.

Асєєва Ю.О. - доктор психологічних наук, професор, 19.00.07

Оцінка позитивна, зауважень немає.

Матохнюк Л.О. - доктор психологічних наук, професор, 19.00.01

Оцінка позитивна, зауважень немає.

Чебикін О.Я. - доктор психологічних наук, професор, 19.00.07

Оцінка позитивна, є побажання: «на майбутнє застосовувати ігрове моделювання в діяльності та підготовки збройних сил».

При проведенні таємного голосування виявилось, що із 14 членів докторської ради, які взяли участь у голосуванні (із них 6 докторів наук за профілем дисертації

«За» – 14 членів ради;

«Проти» – немає;

недійсних бюлетенів – немає.

ВИСНОВОК

спеціалізованої вченої ради Д 41.053.03 Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» про дисертацію Хайруліна Олега Михайловича з теми «Ігрове моделювання життєдіяльності суб'єкта в умовах невизначеності», подану на здобуття наукового ступеня доктора психологічних наук зі спеціальності 19.00.01 – загальна психологія, історія психології

На підставі вивчення дисертаційної роботи Хайруліна Олега Михайловича з теми «Ігрове моделювання життєдіяльності суб'єкта в умовах невизначеності», відгуків офіційних опонентів: доктора психологічних наук, професора Панка Віталія Григоровича; доктора психологічних наук, професора Родіної Наталії Володимирівни; доктора психологічних наук, старшого наукового співробітника Жовтянської Валерії Вікторівни; відгуків про реферат дисертації та матеріалів прилюдного захисту дисертації спеціалізована вчена рада

ухвалила:

дисертаційна робота Хайруліна Олега Михайловича є цілісним, самостійним, змістовним, завершеним дослідженням, яке сприяє вирішенню однієї з актуальних проблем загальної психології та історії психології – теоретико-методологічному обґрунтуванню та розробці цілісної міждисциплінарної канонічної психологічної теорії, яка розкриває психологічні механізми, що узасаднюють формування, функціонування та розвиток ігрового моделювання життєдіяльності суб'єкта в умовах невизначеності.

Дисертаційне дослідження виконано в рамках підготовки дисертаційних досліджень у Західноукраїнському національному університеті Міністерства освіти і науки України (до 25 серпня 2020 року – Тернопільський національний економічний університет), що здійснюється кафедрою психології і соціальної роботи, а також в рамках науково-дослідної роботи Національного університету оборони України (шифр “Медіа”, № 0121U000128). Тему дисертаційного дослідження було затверджено на засіданні Вченої ради Тернопільського

національного економічного університету (протокол № 4 від 07 лютого 2018 року).

Актуальність теми дослідження. У сучасних умовах постмодерну та інформаційної надлишковості життя людини ускладнюється через динамічність і непередбачуваність соціальних ситуацій. Невизначеність обмежує здатність особи передбачати події, досягати цілей і уникати ризиків. Тому важливими умовами адаптації стають гнучкість мислення, варіативність рішень і дій. У такій соціальній реальності гра дедалі частіше постає універсальним способом взаємодії суб'єкта зі світом. Водночас ігрове моделювання життєдіяльності як психологічний механізм залишається малодослідженим, що ускладнює його теоретичне осмислення. Потребує визначення зміст, структура та функції ігрового моделювання в умовах невизначеності, а також теоретичне й емпіричне обґрунтування моделі його формування та розвитку.

Найбільш суттєві результати дослідження: Систематизовано й узагальнено методологічні, теоретичні, емпіричні та полідисциплінарні підходи до психологічного розуміння ключових понять («гра», «моделювання», «невизначеність», «габітус», «репрезентація», «вчинок», «диспозиція», «ситуація», «корисність», «рівновага», «рольова модель», «канон», «триплет»); показано, що «ігрове моделювання життєдіяльності суб'єкта в умовах невизначеності» є універсальною формою учинкової активності та ось-буття людини, неспецифічним психічним процесом, габітуальним модусом, способом соціалізації та чинником саморегуляції з дескриптивними, прогностичними й нормативними функціями; методологічно обґрунтовано й емпірично підтверджено теоретичну модель формування, функціонування й розвитку ігрового моделювання, яка демонструє агентну роль габітусу як універсальної психодинамічної структури та джерела життєактивності; розкрито значення канонічної теорії ігрового моделювання у цивілізаційному розвитку та визначено психологічні чинники становлення гри як соціокультурного явища; виявлено сутність і регулятивні механізми двох універсальних класів ігроформ – екзистенційної учинкової гри та класу ігроїдів, що через ментальні та

діяльнісні репрезентації впливають на екзистенційну сповненість і успішність життєдіяльності; побудовано психологічну сигнатуру ігрового моделювання як онтологічну модель предметної галузі; обґрунтовано доцільність застосування методу онтологічного моделювання в українській психології; охарактеризовано психологічну специфіку мовленнєвої гри як явища сучасної масової культури та описано механізми її репрезентації в інтерсуб'єктивній взаємодії та соціокультурному просторі.

Наукова новизна та теоретична значущість дослідження полягає в тому, що:

Вперше запропоновано теорію, що дає структурно-функціональне пояснення формування, функціонування й розвитку ігрового моделювання життєдіяльності суб'єкта в умовах екзистенційної невизначеності постмодерного й інформаційного суспільства. Центральним концептом визначено габітус, розвиток якого забезпечує психологічні механізми ігрового моделювання. Сформульовано пояснювальну концепцію феномена, окреслено типологію та регулятивні механізми двох універсальних класів ігроформ: екзистенційної вчинкової гри як програми життєвого розвитку, ігроїдів як фінітних та ітеративних адаптаційних ігор, що репрезентують культурні сценарії. Встановлено, що екзистенційна гра має ознаки канонічно довершеного вчинку, тоді як ігроїди є її спрощеними формами. Доведено, що розвиток габітусу відбувається відповідно до циклічно-вчинкової парадигми від дитячої сюжетно-рольової тріади (Роль – Ситуація – Дія) до кватерної матриці вчинку (Ситуація – Рольова Мотивація – Ігрова Дія – Пострефлексія). Запропоновано типологію репрезентацій ігрового моделювання: інтеріоризовані ментальні (цінності, диспозиції, світоглядні норми, ментальний лексикон); діяльнісні екстеріоризації (фізичні, кінетичні, вербальні прояви активності).

Подальшого розвитку набули засади канонічної психології як постнекласичної інтегральної науки; розширено розуміння корисності як мотиваційного механізму ігрового моделювання у двох формах: індивідуальній

та інтерсуб'єктивній; уточнено функціонал комунікативної теорії раціональності, що забезпечує інтерсуб'єктивну корисність через раціональну аргументацію, мовленнєву гру та консенсус; поглиблено концепції габітусу, репрезентацій, вчинку, ролі, рівноваги й мовної гри; окреслено роль мовленнєвої гри як механізму раціонального узгодження.

Розширено уявлення про гру як універсальний соціокультурний феномен, чинник самореалізації та матрицю життєдіяльності, а також як інструмент впорядкування досвіду в умовах невизначеності; поглиблено підходи до аналізу ігрової дійсності, уточнено психологічні механізми формування її репрезентацій, описано специфіку мовленнєвої гри та семантичних трансформацій. Удосконалено уявлення про розвиток культури мислення через рефлексію, логічний аналіз і раціональну аргументацію. Визначено місце канонічної психології В.А. Роменця в українській науковій традиції та роль постнекласичної раціональності.

Удосконалено методологічні й організаційні підходи до верифікації результатів дослідження на основі онтологічного моделювання, математичної теорії ігор та полідисциплінарного аналізу емпіричних упереджень ігрового моделювання людської життєдіяльності в умовах невизначеності.

Практичне значення результатів роботи полягає у створенні наукових підстав для підтримки психологічного благополуччя людини, розвитку її вчинкової самоспрямованості та рефлексивності через розуміння механізмів ігрового моделювання життєдіяльності в умовах невизначеності. Забезпечується можливість запобігати труднощам адаптації та дефіциту екзистенційної сповненості повсякдення, а також ефективно враховувати особливості інформаційного суспільства, протидіяти екзистенційним ризикам і негативним впливам цифрового медіасередовища. Отримані положення можуть бути використані у навчально-виховному процесі для розвитку особистості й культури інтерсуб'єктивної взаємодії, у практиці психологів та інших фахівців, що працюють над питаннями саморегуляції, соціалізації й профілактики безпорадності в умовах когнітивного перевантаження та невизначеності.

Результати придатні для застосування у програмах прогнозування індивідуального розвитку, дослідження соціальних процесів, створення дисциплін і навчальних програм із загальної та соціальної психології, психології діяльності в особливих умовах, політичної психології, медіапсихології й психології історії.

Повнота викладення основних положень дисертації. Зміст і результати дослідження висвітлено у 46 публікаціях, із яких: 1 одноосібна монографія та 5 колективних монографій; 21 стаття у фахових наукових виданнях України, 4 – у наукових періодичних виданнях інших держав та у виданнях України, що включені до міжнародних наукометричних баз, 15 публікацій – в інших наукових виданнях.

Спеціалізована вчена рада вважає, що дисертаційна робота Хайруліна Олега Михайловича «Ігрове моделювання життєдіяльності суб'єкта в умовах невизначеності», започатковує новий напрямок досліджень у різних галузях психологічної науки та практики. У роботі висвітлено авторську цілісну концепцію формування, функціонування і розвитку ігрового моделювання життєдіяльності суб'єкта в умовах невизначеності та здійснено її теоретико-експериментальну апробацію. Подані в дисертації наукові положення та результати достатньою мірою вирішують проблему дослідження.

У дисертації презентовані результати теоретичного узагальнення, емпіричного дослідження й нового вирішення проблеми психологічних механізмів формування та функціонування ігрового моделювання життєдіяльності суб'єкта в умовах невизначеності, що за постановкою проблеми, способом її вирішення відповідають спеціальності 19.00.01 – загальна психологія, історія психології та профілю ради Д41.053.03 при Південноукраїнському національному педагогічному університеті імені К.Д. Ушинського.

Дисертація відповідає вимогам Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1197 (зі змінами).

На підставі результатів таємного голосування та прийнятого висновку спеціалізована вчена рада присуджує

Хайруліну Олегу Михайловичу

науковий ступінь доктора психологічних наук

за спеціальністю 19.00.01 – загальна психологія, історія психології.

Головуючий на засіданні
спеціалізованої вченої ради з
присудження наукового ступеня
доктора наук Д 41.053.03



Олексій ЧЕБИКІН

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради
з присудження наукового
ступеня доктора наук



Ірина МЕЛЬНИЧУК



«22» листопада 2025 року

М.П.